

International Virtual Conference on Language and Literature Proceeding. 2022

Editorial Team

Dr. Oro Cabanas

Available at <http://ivicolpolinema.com/index.php/ll>

The scope of the journal includes but is not limited to

- Proto-Germanic to Old English
- Middle English
- Early Modern English
- Spread of Modern English
- Pluricentric English
- English as a global language
- Phonology
- Grammar
- Vocabulary
- Writing system
- Dialects, accents, and varieties

International Virtual Conference on Language and Literature Proceeding.

Conference form: correspondence Internet conference.

Working languages: Indonesian, Russian, Uzbek, and English.

Indexed Google scholar, Zenodo

Indonesia 2022

©Collective of authors

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5926972>

ISSN : 2746-8402

Indexed by:

INTERNATIONAL VIRTUAL CONFERENCE ON

LANGUAGE AND LITERATURE PROCEEDING

Publisher: Malang, Politeknik Negeri Malang
Medium: Online
Country: Indonesia

Ushbu musiqiy terminlar yaxlit komponent tarzida tojik tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan. Uning tarkibidagi prefiks element umumiy mazmunga son jihatdan aniqlikni bergan. Demak, prefiks elementlar faqat belgi ifodalabgina qolmay, balki o'zi qo'shilgan o'ning sonini ham ifodalab kelar ekan. O'zbek tilida bunday prefiks musiqiy termin elementlarning kattagina qismini fors tilidan o'zlashgan elementlar tashkil qiladi. Shuningdek, birgina *shashmaqom* terminining shakllanishi va rivojlanishiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, *shash* forscha element, *maqom* esa arab tiliga xos ekanini ko'rishimiz mumkin.

Bilamizki, qo'shma terminlarning komponentlari genetik materialiga ko'ra turlicha. Shunga ko'ra, ya'ni qo'shma terminlarni ularni tashkil etgan komponentlarining kelib chiqish materialiga ko'ra ikki guruhga ajratish mumkin:

1) bir tildagi qatlarga mansub so'z birliklaridan hosil etilgan qo'shma terminlar;

2) turli tillarga mansub so'z birliklaridan hosil etilgan qo'shma terminlar. *Shashmaqom* termini ikkinchi guruh terminlariga misol bo'la oladi. Bundan xulosa chiqadiki, ushbu termin yaxlit komponent shaklida o'zbek tiliga tojik tilidan o'zlashgan. Garchi musiqiy termin elementlar shaklan grammatik ko'rsatkichlarga teng bo'lsa-da, ulardan farqli ravishda o'z semantikasiga ega. qo'shma so'z tarkibida hamma ma'naviy qirralarini yo'qotmaydi va har qanday mustaqil leksemaga xos bo'lgan xususiyatlarni o'zida namoyon etadi. Fikrimiz so'ngida shuni aytmoqchimizki, o'zbek tilida musiqiy termin elementlarning shakllanishi va rivojlanishini tadqiq etish orqali tillararo aloqa, til tarkibi, terminologik tizimning umumbaynalmilal xususiyatlarga ega ekanligi va boshqa ko'pgina xususiyatlarni aniqlash mumkin. "Musiqi til-tanlamaydi" jumlasining zahirida ham mana shunday musiqiy termin elementlarning hissasi bor. Chunki, xalqaro musiqiy terminlarni hosil qilishda ishtirok etadigan bunday elementlar deyarli barcha tillar tarkibida mavjud.

O'ZBEK TILIDA MUSIQIY TERMINELEMENTLARNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI

Eshbo'tayeva Shohsida Toshnazarovna,

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent

davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti o'qituvchisi

O'zbekiston, Toshkent

shohsidaeshbotayeva92@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilidagi musiqa sohasiga oid terminlar, ularning hosil bo'lish usullari hamda boyish manbalari tahlil etilgan. Tillarning o'zaro integratsiyasi aniqlangan.

Kalit so'zlar: termin, terminologiya, musiqiy terminologiya, gibrir termin

Tillararo o'zaro ta'sir natijasida o'zbek tili tarkibiga ham o'zga tillarga oid bir qator termin va terminelementlar kirib kelmoqda. Tarkibida terminelement bo'lgan terminlar nisbatan to'la aniqlikka ega. Bunday elementlar xalqaro hisoblanib, ko'pgina tillar tarkibiga singib ketgan. "Xalqaro elementlar, asosan, klassik tillar hisoblangan yunon va lotin tillariga oid o'zak, prefix hamda suffikslardan iborat".¹ Ular o'zlari bildirgan tushunchaning belgisi, soni va boshqa xususiyatlari haqida ma'lumot beradi. Bunday terminelementlar musiqiy terminologiyada ham ko'pgina terminlarni yasashda faol ishtirok etadi. O'zbek tiliga bunday musiqiy terminlar rus tili orqali kirib kelgan. Masalan

Politonallik-ko'p ovozi musiqa qatlamida bir yo'lga harakat qiluvchi ovozlarning turli tonallikda kelishi. *Poly*-yunoncha "ko'p". **Tonallik** rus tilidagi "тональность" so'zining aynan tarjimai. Laddagi tovushlarning balandligi.

Polimetriya- (yun. *Poly* - ko'p, *metron*-o'lchov, miqdor) ko'p ovozi musiqa qatlamida turli metrdagi taktlarning bir vaqtda qo'shilib kelishi.

Polifoniya (yun: *poly*- ko'p, *phone* - tovush, ovoz) ko'p ovozi musiqa turi, har biri alohida mustaqillikka ega bo'lgan bir nechta kuyning garmonik qo'shilib, murakkablashib rivojlanishi.²

Mazkur tipdagi terminlar, ya'ni yunon va lotin tillari materiallaridan shakllangan terminlar ikkiga bo'linadi: o'zlashtirilgan xalqaro terminlar va yunon va lotin tillari materiallari asosida rus tili bazasida yaratilgan terminlar. Yuqoridagi musiqiy terminlar o'zbek tiliga rus tilidan yasalmi tarzida qabul qilingan. Ushbu terminlar umumbaynalmilal hisoblanib, xalqaro terminlarni yasashga asos bo'lgan bunday terminelementlar prefiks, interfiks va postfiks ko'rinishlarga ega.

Poly – prefiks element hisoblanadi.

Ya'ni: prefiks-asos tarzida so'z yasaydi. Musiqiy terminlarni yasashga xizmat qilgan prefiks elementlar o'z ma'nosini saqlab qoladi va yangi asosning ma'nosiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bunday terminelementlar nafaqat yunon va lotin tillariga xos, balki, boshqa tillarda ham shunday elementlar borki, ular umumterminlarni hosil qilishda yetakchi element bo'lib ishtirok etadi. Fikrimiz isboti sifatida fors tilidagi shash – olti so'zi Shashmaqom san'ati tarkibidagi ko'pgina musiqiy terminlarni yasashda terminelement vazifasini bajarganini ko'rishimiz mumkin:

Shashmaqom – olti maqom.

Shashtor – olti torli tanburing bir turi.

¹ Madvaliyev A. O'zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. T.: 2017. – B.35

² Akbarov I. Musiqi lug'ati. – Toshkent, 1997. – B. 226-227.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akbarov I. Musiqa lug'ati. – Toshkent, 1997. – B.226-227
2. Madvaliyev A.O'zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. T.: 2017. – B.35